

Розвиток городництва на Поділлі та Південно-Східній Волині в добу непу (1921-1929 рр.)

Розглядається розвиток городництва на території Поділля в добу непу.

Ключові слова: неп, селянське господарство, городництво, овочівництво.

Глибокі трансформаційні зміни, які мають місце в сучасній Україні, пов'язані із ринковими перетвореннями народного господарства. Особливий інтерес становлять специфічні особливості перебігу аграрних перетворень, які відбувалися в українському селі в добу нової економічної політики, і мають чимало подібного у сьогоденні села.

Українське селянство завжди виступало оберегом національної культури, традицій, звичаїв і методів господарювання на землі. Виходячи з цього, всебічне вивчення історії селянства є одним із найважливіших завдань сучасної української історичної науки. Необхідність поглибленого вивчення різних аспектів функціонування індивідуального селянського господарства у 20-ті рр. минулого століття, коли були ефективно задіяні ринкові механізми, має для сьогодення надзвичайно важливе значення.

Торкаючись історіографії проблеми зазначимо, що вона досить плідно розроблялася у 20-ті роки. Про це багато писали радянські працівники, економісти, спеціалісти сільського господарства [1]. У сучасній українській історіографії у зв'язку з появою ґрунтовних наукових праць Калініченка В.В., Святця Ю.А., приділено увагу даній проблемі, але в межах тодішньої України. При цьому автори торкалися лише таких великих сільськогосподарських районів як Правобережжя, Полісся, Лівобережжя, Степ [2]. На регіональному рівні вивчення даної теми окреслено у монографії Рибак І.В [3].

Метою статті є аналіз розвитку городництва як однієї із допоміжних галузей сільського господарства.

Поділля традиційно є селянським краєм, основну частину його населення складала землероби. Серед допоміжних галузей сільського господарства найважливішу роль, з точки зору виробництва сільськогосподарської продукції, відігравало городництво. Його роль і значення на Поділлі пояснювалися і тим, що в умовах малоземелля для значної частини селян город або присадибна земля залишалися чи не єдиним джерелом існування. Город на Поділлі знаходився у структурі присадибної землі. Традиційно вся присадибна земля поділялася на два головних підрозділи – сад і власне город, а також дворище. На Поділлі 71,59 % площі присадибної землі припадало на город, 8,65 % – на сад і 19,76 % – на дворище [4, 112]. Насамперед з'ясуємо структуру сільськогосподарських рослин в загальній площі присадибної та городньої землі. Наприклад, у Кам'янецькому окрузі у 1925 р. 31,6 % було відведено під картоплю, 0,1 % – льону, 7,5 % – коноплі, 0,3 % – тютюну, 45,1 % – польові рослини, городні рослини – 15,02 %, інші культури – 0 %. У Могилівському окрузі – відповідно 56,2 %, 0,7 %; 7,2 %; 0,7 %; 9,2 %; 20,3 %, 4,7 %, Вінницькому – 51,9 %; 0,4 %; 7,7 %; 0,2 %; 17,8 %; 22,0 %; 0 %, Проскурівському – 37,4 %; 0,3 %; 13,6 %; 0,3 %; 21,1 %; 27,3 %; 0 %, Тульчинському – 55,3 %; 0,1 %; 5,6 %; 0,1 %; 15,2 %; 21,4 %; 2,3 % [5, 114].

Привертає увагу те, що майже у всіх округах Поділля домінуючою культурою у складі присадибної городньої землі була картопля. Крім того, присадибна земля використовувалася як додаток до польової. Про це, зокрема, свідчить досить високий відсоток посівів польових культур: жита, пшениці, кукурудзи тощо. Власне, городніми культурами було зайнято приблизно 1/4 площі. На підтвердження цього розглянемо структуру садибних посівів Кам'янецького округу у 1926 р. У структурі сільськогосподарських рослин озиме жито займало 3,36 %, озима пшениця – 0,22 %, яра пшениця – 0,13 %, ячмінь – 0,49 %, гречка – 0,17 %, просо – 0,28 %, кукурудза – 36,51 %. Таким

чином, польові культури складали 41,16 % городніх посівів, льон – 0,10 %, конопля – 8,44 %, тютюн – 0,42 %, цукрові буряки – 1,36 %. Отже, під технічні культури було відведено 10,36 % городньої землі, кормові буряки – 1,13 %, трави – 2,43 %. Звідси, городня земля розглядалася селянами як одне із джерел вирішення кормового питання. Лише третину присадибної землі (29,73 %) подільські селяни відводили під городні культури – картоплю, баштани, інші овочі [6, 83]. На городі традиційно для Поділля селяни вирощували часник, цибулю, моркву, огірки, помідори. У овочівництві певне місце посідало вирощування баштанних культур – кавунів та динь. Найбільшого поширення баштанництво досягло у Кам'янецькому та Могилівському округах. Так, у Кам'янецькому окрузі площа баштанів у селянських та колективних господарств склала у 1928 р. 4038,8 га. Валова продукція становила 36349,2 пуд., з них товарні лишки – 33412,1 пуд [7, 12].

Городництво у валовому прибутку селянського господарства на Кам'яничині, згідно бюджетного обстеження 1926 р., давало 7 крб. 39 коп., а умовно чистого прибутку – 5 крб. 98 коп., баштанництво відповідно: 6 крб. 27 коп.; 5 крб. 92 коп., у загальній сумі – 451 крб. 03 коп. пересічно на селянське господарство [8, 118]. Найкраща продукція овочівництва регіону у другій половині 20-х років почала експортуватися. В інструкції Кам'янецької плодоспілки від 3 жовтня 1929 р. щодо відбору цибулі на експорт до Німеччини та Англії зазначалося, що вона має відповідати високим вимогам, а саме бути абсолютно чистою, старанно відсортованою за формою та коліброваною за вагою, та розмірами від 3,5 до 7 см. і затарена у мішки вагою 51 кг [9, 15]. У Проскурівському окрузі у 1925-1928 рр. було заготовлено та вивезено 1814 т. овочів, переважно цибулі, що складало 19,47% у загальній структурі товарної продукції сільського господарства [10, 22]. Овочівництво найбільш було розвинуте у приміських селах Вінниці, Проскурова, Кам'янця. Крім того овочі вивозились на ринки Одеси, Києва, Москви і Ленінграда.

Городництво практично було присутнє майже в кожному селянському дворі. У задоволенні споживчих потреб селянської родини ця галузь відіграла ключову роль. Надлишок городньої продукції збувався на ринку. Найбільший попит на базарах та ярмарках Поділля і Південно-Східної Волині мали цибуля, часник, капуста, огірки та помідори. Так, обстеження селянських господарств Кам'янецького округу у 1926-1927 рр. виявили, що 79% господарств збували на ринку цибулю та часник, 65% – огірки та помідори, а 44% – капусту [11, 118].

Отже, на Поділлі та Південно-Східній Волині у розглядуваний період, розвиток городництва не мав для селянських господарств чітко вираженого ринкового характеру. Насамперед, дана галузь сільського господарства, задовільняла споживчі потреби селян.

Список використаних джерел та літератури

1. Сільськогосподарські райони Поділля та громадські сівозміни для них. – Вінниця, 1925. – 184 с.; Олійник І.А. Економіка сільського господарства на Поділлі // Записки сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділлі – Кам'янець-Подільський, 1926. – Кн. 2. – С. 3 – 18.; Підкуймуха Ю.П. Сільське господарство Кам'яниччини за перше десятиріччя Жовтневої революції та заходи щодо його розвитку – Кам'янець-Подільський, 1927. – 114 с.; Матеріали до статистичного аналізу сільського господарства Вінницького округу 1917-1926 рр – Вінниця, 1926. – 201 с.
2. Калініченко В. В. Селянське господарство України в період непу. Історико-економічне дослідження. – Харків: Основа, 1997.– 404 с.;
3. Рибак І.В. Індивідуальне селянське господарство Поділля у добу непу. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2008. – 244 с.

4. Матеріали до статистичного аналізу сільського господарства Вінницького округу – 1917-1926 рр. – Вінниця, 1926. – С. 112.
5. Там само. – С. 114.
6. Кам'яничина у цифрах. – Кам'янець-Подільський: Кам'янецьке округове статистичне бюро, 1927. – С. 83.
7. Державний архів Хмельницької області (далі ДАХМО). – Ф. 303. Каменецкий плодосоюз – Оп. 1. – Спр. 1. Оргбюро по организации Каменецкого плодвинсоюзу (февраль-декабрь 1929) на 76 арк. – Арк. 12.
8. Матеріали до статистичного аналізу сільського господарства Вінницького округу – 1917-1926 рр. – Вінниця, 1926. – С. 118.
9. ДАХМО. – Ф. 303. Каменецкий плодосоюз – Оп. 1. – Спр. 32. Кам'янецького плодосоюзу по загальному відділу з контрактаціями городовини (03.10.1929-30.12.1929.) на 25 арк. – Арк. 15.
10. Бахметьев Г.М. Основные показатели перспективного плана по сельскому хозяйству Проскуровского округа на пятилетия 1926/27-1930/31. – №1. – С. 22.
11. Матеріали по вивченню економіки сільського господарства Кам'янецької округи. – Кам'янець-Подільський, 1927. – С. 118.

The development of horticulture in Podolia and Volhynia Southeast during
the period of the NEP (1921-1929)

The development of horticulture in the skirts in the period of nep.

Key words: nep, farming, gardening, horticulture.